

Posudek vedoucího magisterské diplomové práce:

Kateřina JIRSOVÁ, *Historická antropologie snu*, FHS UK Praha 2009, 78 stran.

Autorka předkládané práce ji charakterizuje jako antropologickou a interdisciplinární (s. 5) a jako práci, která je teoretickou, nikoli empirickou (s. 5) studií. Z tohoto hlediska je tudíž nutné na ni nahlížet při jejím posuzování. S ohledem na tento její charakter práci také staví. Vychází mj. ze snahy Petera Burkea zahrnout analýzu snů do kulturní historie či historické antropologie. Následně přináší výklad o různých teoriích snů (výběrově od antiky až po moderní psychoanalytické výklady). Podrobněji se pak věnuje středověké teorii a výkladu snů, zejména některým pasážím snáře Vavřince z Březové. Následně věnuje pozornost postavě Jana z Jenštejna některým jeho současníkům, s nimiž měl společné snahy o nápravu církve. V závěrečné části práce přechází k rozboru textu Ondřeje z Brodu, jenž referuje dvě snové vize, esp. zjevení Jana z Jenštejna a nabízí jejich výklad. Autorka závěrem přistupuje k analýze Jenštejnových snů. Na jejich příkladech se pokouší ukázat možnosti historické antropologie, resp. kulturních dějin pracovat se sny (resp. s jejich záznamy) jako se svého druhu zajímavým pramenem.

Předkládanou práci považuji za zdařilou. Kateřina Jirsová v ní prokazuje způsobilost přesně pracovat s odbornou literaturou i s pramennými texty. Její výklad je promyšlený, srozumitelný a sympaticky formulačně úsporný. Za určitý problém práce však považuji to, že na některých místech není vlastně výkladově důsledně explicitně propojena. Kupříkladu výklad Vavřince z Březové je jistě zajímavým uvedením k rozboru interpretace Jenštejnových snů od Ondřeje z Brodu, avšak souvislost, resp. možnost propojení těchto textů vyplývá z výkladů Kateřiny Jirsově větší měrou vlastně jen implicitně. Určitou obecnější připomínku musím také vyslovit vůči tomu, že, má-li být práce teoretická, očekával bych v ní větší použití literatury, jež se věnuje problematice interpretace symbolů v rámci kulturního kontextu (typu Geertze, Cassirera, Ricoeura a pod.). Se základními závěry autorky však souhlasím, považuji je za odpovídajícím způsobem obezřetné. V následujícím textu tak jen nadhazji několik poznámek či otázek, jež nejsou výtkami chyb, nýbrž spíše snahou o vytvoření podmínek pro diskusi při ústní části obhajoby.

Vstupní teoretický výklad lze považovat za poměrně přesný, vhodně do problematiky uvádějící. Ohledně těchto pasáží mohu s Kateřinou Jirsovou v zásadě souhlasit. Připomínku bych měl jen vůči drobným prvkům jejího pojetí. Týká se především výkladu na s.11, kde se mluví o tom, že sny jsou legitimním antropologickým pramenem obdobně jako chování, a některých momentů autorčina pojetí na následujících stránkách. Při spatřování analogie mezi snem a chováním je přeci jen nutno upozornit na různou povahu "*empirické*" dostupnosti snů a chování. Pokud mám obě přístupné jen prostřednictvím pramenného textu, pak je analogie do značné míry na místě. Pokud mi je však sen vyprávěn či si o něm čtu jeho záznam, a chování (terénním výzkumem) pozoruji "naživo", analogie již pokulhává. Problém je již v samotné spontaneitě snu

a spontaneitě chování (s. 11). Prvou, nejedná-li se o můj vlastní sen, nemohu nikdy empiricky pozorovat, druhou v některých případech ano. S tím pak souvisí i (s. 12, dole) to, že existence latentního obsahu snu je spíše metodickým předpokladem určitého stylu jeho interpretace, než abych mohl říci, že "obvykle existuje" (dnes je obvyklé, že sny interpretujeme tak, že mají také latentní obsah...). Onen problém s "empirickou" dostupností snů vystupuje pak i v případě tvrzení (s. 13), že u "kulturně vzorových snů" se obvykle pravidelně opakují některé jejich prvky. Není to tak, že se spíše na velmi rozmanité prvky uplatňuje kulturou nesený (tudíž sjednocující) výklad?

Na s. 60-64 přistupuje Kateřina Jirsová k vlastnímu "historicko antropologickému" rozboru dvou snových vizí/zjevení Jana z Jenštejně (resp. jejich přetlumočení a výkladu Ondřeje z Brodu). Vychází ze studie Petera Burkea o "kulturní historii snů". Z ní přejímá základní analytické kategorie *individuální* a *univerzální* roviny snu, jejich *kulturní roviny* (či kulturně vzorových snů, resp. kulturně modelovaných snů) a jejich *manifestního a latentního obsahu*. S tím, co je zde vysloveno (s. 60-64) lze v principu souhlasit (např. s tím, jak autorka práce podporuje svými argumenty Burkeovu kritiku Freudových psychoanalytických postupů při interpretaci snů). Přece však bych měl k této pasáži několik poznámek či připomínek:

- Na s. 62 autorka mluví o selektivnosti paměti, jež vstupuje do hry při zaznamenávání snů, a o ideologických obsazích, které do výkladu snů mohou vstupovat. Poznámám zde jen, že selektivita (je rozdíl mezi tím, co si při snění uvědomujeme a co ve snu vidíme), tak ideologičnost (postavy ve snu, jejich činy nejsou ideologicky neutrální) jsou však přece vlastnosti již samotného snění. Autorka to na jiných místech vlastně sama uvádí, když mluví o kruhové provázanosti mýtu a obsahu snů.

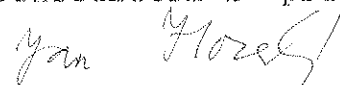
- Na s. 63 říká, že "klíčové motivy" Jenštejnových snů "jsou jasné na prvý pohled: Antikristus - papež - Ježíš Kristus, Panna Maria". Za nutné bych však měl doplnit jako jeden z klíčových motivů, totiž odebrání "klíčů z rukou pravého papeže" (s. 54). Význam tohoto motivu se ukazuje ve chvíli, kdy se ptáme, zda "lze" v Jenštejnových snech "vůbec nějakým způsobem odlišit manifestní a latentní obsah?" Kateřina Jirsová odpovídá, "jestliže nevěříme Freudovi, a papež je pro nás opravdu papež, pak nikoli" (s. 64). Souhlasně s autorkou jsem rovněž nakloněn nevěřit Freudovi. Přece však bych nepovažoval celou věc za tak jednoznačnou. Latentním obsahem by mohla být ve snu (resp. v textu Ondřejově) explicitně nezmiňovaná úzkost ze ztráty naděje na spásu, jež by se mohla pojit právě k motivu (symbolu) odnětí klíčů (rozumí se klíčů Kristových) pravému papeži. To by mohlo znamenat, že hierarchická církev by ztratila svoji hierokratickou funkci (řečeno terminologií Maxe Webera). Ten, kdo symbol odnětí klíčů papeži vnímá z pozice katolického věřícího, tj. nezná osvobozující Lutherovo pojetí Kristových klíčů, patrně bude takovouto vizi vnímat s až existenciální úzkostí.

To, zda to je *latentním* či *manifestním* obsahem snu, je však vskutku těžko v konkrétním případě interpretovat. Do hry vstupuje totiž napětí mezi *implicitním* a *explicitním* symbolisováním (jak

o něm mluví např. Paul Ricoeur), napětí, jež vstoupilo do metodických debat historické antropologie a *New Cultural History* kupříkladu ve sporu Roberta Darntona s Rogerem Chartierem o možnosti interpretace textu o kočičím masakru. Pokud bychom měli symbolismus za spíše imanentní, pak bychom mohli tvrdit, že symbol odnímání klíčů je natolik z kontextu kultury srozumitelný, že je to vlastně manifestní obsah snu. Pokud bychom se spíše klonili k explicitnímu pojetí symbolismu, pak bychom mohli tvrdit, že není-li odnímání klíčů v pramenném textu výslovně vysvětlováno, pak je můj svrchu uvedený výklad pokusem o nalezení latentního obsahu tohoto snového obrazu.

- Obdobná poznámka se týká i autorčina tvrzení: "Otázka zda papež (rovněž jako představitel moci) v Jenštejnových snech je skutečně papež, se jeví jako nesmyslná. Troufám si tvrdit, že psychoanalytický rozbor náboženské vize ze 14. století je opravdu mimo kontext" (s.63). Přes principiální souhlas bych i zde byl opatrnější. Musíme odlišit řekněme *formálně-funkcionální rozumění* snu od *rozumění materiálového*. Formálně-funkcionální je základní rozumění struktury snů (snění, snové obraznosti, funkcí symbolů a pod.). Materiální je to, jímž se snažím porozumět tomu, jak asi mohl svému snu či snu někoho jiného rozumět dobový aktér ("domorodec"). S Kateřinou Jirsovou souhlasím, pokud jde o to, že freudovský výklad krále či papeže ve snu jako nutné symbolizace otce je neopodstatněný či alespoň materiálově neprokazatelný. Přece však, ptáme-li se na možnou manifestaci úzkostí ve snech, přijímáme psychoanalytický výklad v oné rovině formálně-funkcionálního rozumění.

Předkládanou práci považuji za zdařikou, *doporučuji ji plně k obhájení* a vzhledem k svrchu uvedenému ji navhnuji hodnotit na pomezí známky *výborně* a *velmi dobře* s přihlédnutím k průběhu ústní části obhajoby.

Jan Horský

V Praze 13. června 2009